

DOMBOLDALI DAGADÓLÁP HAZÁNKBAN

BALOGH MÁRTON - ZÖLD-BALOGH ÁGNES
PALUSTER Bt., 1214-Budapest, Völgy u. 21. II./6.

Abstract

Balogh M., Zöld-Balogh Á. (2002): About a terrestrial highmoor (hilly peat bog) in our country. - Kanitzia 10: 211-216.

Development of a terrestrial highmoor (peat bog, raised bog) unique in Hungary beside the Lake Fekete at Őrség, and a similar process beside Lake Ördög at Vendvidék are reported. *Sphagnum palustre* L. is the main bog-forming species, but *Sphagnum squarrosum* Crome, *Sphagnum capillifolium* (Ehrh.) Hedw., *Sph. capillifolium* var. *rubellum* (Wils.) A. Eddy, and on the tussocks *Polytrichum commune* Hedw., *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwaegr. can be also found. (Stands formed here are initial and coenostatically underdeveloped with only a small number of species. Therefore their coenotaxonomic evaluation would not be appropriate.)

Development of such a highmoor type can be explained on the one hand by the special microclimate of Noricum, which is very different from other parts of Hungary, or the especially favourable microclimate of the lake-basins encircled by acidic soil forests. However these highmoors developed or being developed did not formed in floating mats, their succession still started from *Sphagnum*-dominated floating mats - the *Sphagnum*-mats grew from these floating mats out to the shores. The local conditions permitted an evolution from the floating bog to a peat bogs (raised bog) using a rare terrestrial „hillside” way.

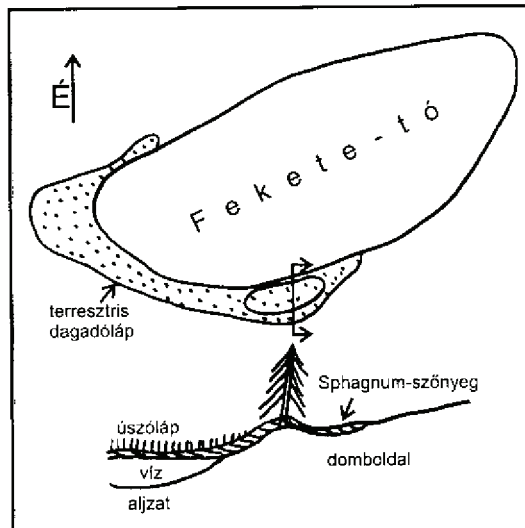
Keywords: highmoor, peat bog, hillside formation, *Sphagnum palustre*, *Sph. squarrosum*, *Sph. capillifolium*, Őrség, Hungary.

Magyarország ismert dagadólápjai mind úszólápon alakultak ki. SIMON (1999) ide sorolja a csarodai Nyíres-tavat, Báb-tavát és Navat-patakot, a keleméri Mohos-tavakat és a Siroki-lápot, mivel ezeken található az *Eriophoro vaginati-Sphagnetum recurvi* társulás. PÓCS (ex verb.) mindig is dagadólápnak tekintette az orfalui (farkasfai, szalafői) Fekete-tavat, miután annak jól fejlett zombék-semlyék komplexe, és igen gazdag növényzete van. BALOGH (2001) dagadólápnak tekinti az Öcsi-tavat és a szigetcsépi holtág tőzegmohás rekettyefűzését is, mivel e helyeken tökéletes térstruktúrájú, „szerkezetkész” dagadólápok találhatóak, csak a cönosztuktúra kialakulása várat még magára. Ám ez utóbbi dagadólápnak is van egy közös jel-

lemzője: úszólápon alakultak ki. (Tehát ezek mind STEFFEN (1931) szerinti „Pseudo-hochmoor”-ok; infraaquatikus lápképződéssel kialakult „Hydrogene-moor”-ok).

Úgy véltük – nem teljesen megalapozatlanul – hogy a mi klímánkon supraaquatikus dagadóláp-képződés elő sem fordulhat. A természet viszont gazdagabb, mint az emberi képzelet. Az őrségi, vagy inkább már a Vendvidék peremén levő Fekete-tavon és Ördög-tavon sok éve megfigyelhető, hogy a tőzegmohaszőnyeg itt-ott kibuggyan a partra és nekilát a szárazföld meghódításának. 1989-ben már feljegyeztük, hogy a Fekete-tóból és az Ördög-tóból kinőtt tőzegmohaszőnyeg elérte a parton álló fenyők első sorát (BALOGH et al. 1989).

2000-re a Fekete-tóból elindult tőzegmohaszőnyeg már jól túlnőtt az első sor fenyőn, mintegy a délkeleti part közepétől a tó délnyugati végén is túl. A déli part közepén ez a tőzegmoha-sáv mintegy két-három méter széles. Innen tizenöt-harminc méterre nyugatra a parttal párhuzamosan futó kis dombgerincen átbukva hat-nyolc méterre szélesedik ki, innen a tó vége felé ismét elkeskenyedik, majd a tó végén tízszer tíz méteresnél nagyobb teresztris *Sphagnum*-szőnyeget találunk. A kis dombon átbukó tőzegmohaszőnyeg több helyen elkezdte meghódítani a lejtő utáni

emelkedőt is! A kis dombvonulaton a HUECK (1939) szerinti „Kammoor” – korona-, vagy hegygerinc-láp – van, mellette lejtőlápok („Hangmoor”), a tó végében pedig platóláp („Plateaumoor”). A legrégebb, legérdekesebb, legváltozatosabb megjelenésű a kis domb dagadólápjá. Egy részén zombék-semlyék komplex alakult, nagyobb része kompakt felületű, ez az OSVALD (1925) szerinti „Terrainbedeckende Moor” vagy „Deckenmoor”, magyarul felületborító láp. A zombék-semlyék komplexben a zombékokon *Polytrichum commune* Hedw. található, a semlyékekben és néhol a zombékok oldalán *Sphagnum palustre* L. A kompakt felületeken itt részben, másutt szinte mindenütt *Sphagnum palustre* L. dominál. De itt, a kis dombon a kompakt tőzegmohaszőnyeget kisebb-nagyobb foltokban *Calluna vulgaris* (L.) Hull. és *Molinia arundinacea* (Schrank.) Domin borítja. A csarabos foltokban előfordul a *Polytrichum commune* Hedw, a *Molinia*-s foltokban pedig a *Sphagnum capillifolium* (Ehrh.) Hedw.

Az Ördög-tó déli partján is messze túlnőtt a *Sphagnum*-szőnyeg az első luc-soron. Itt három-négy luc-sor nőtt a tópart és egy kis árok között. A tőzegmohaszőnyeg tizenöt-húsz méteres frontvonallal elérte a kis árkot, néhol túl is buggyant rajta. Ezen az

új teresztris lápon előfordul a *Sphagnum palustre* L, a *Sph. squarrosum* Crome, a *Sph. capilli-folium* (Ehrh.) Hedv. és a *Sph. capillifolium* var. *rubellum* (Wils.) A. Eddy (utóbbi mindig a zombék-csúcsokon!), továbbá a *Polytrichum commune* Hedv. és az *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwaegr. Nemrég a fenyőket – az ŐTK engedélye nélkül – kivágták. Így itt csak egy vékonyabb, kompakt tőzegmohaszőnyeg alakult ki, amiből csak néhány nem túl nagy, lapos *Sphagnum*-zombék emelkedik ki. A több fényben és erősebb szárazságban lelassult a tőzegmohaszőnyeg fejlődése, ezért most nehezen eldönthető, hogy ez még átmeneti láp, vagy már kialakult felületborító-, illetve plató-láp. Külön gond, hogy az erdőirtás óta igen elszaporodtak itt a *Rubus*-ok. Azokat a fejlődő tőzegmoha- (vagy tőzegmohás-) láp érdekében rendszeresen gyéríteni kellene, nehogy konkurenciájuk következtében ez a teresztris tőzegmohalápképződés csak a természet egy sikertelen kísérlete legyen. Kár lenne nemcsak a *Sphagnum*-okért, de a virágos növényekért is. Tömeges itt a *Carex echinata* Murr., *C. elongata* L., stb. Az Őrségi Tájvédelmi Körzetnek feltétlenül gondoskodni kellene a láp gyommentesítéséről!

E dagadólápok *Sphagnum*-fajkészlete is szegényes, és nem a dagadólápokra, hanem a régi, tavi lápokra jellemző. Pócs (1958) adatai a Fekete-tavon: *Sphagnum subsecundum* Nees, *Sph. recurvum* P. Beauv., *Sph. palustre* L és *Sph. acutifolium* Ehrh., az Ördög-tavon pedig *Sph. palustre* L. és *Sph. acutifolium* Ehrh.. Az új dagadólápokban pedig uralkodó a *Sph. palustre* L., előfordul (az Ördög-tónál több, a Fekete-tónál kevesebb) *Sph. capillifolium* Hedw. (= *Sph. acutifolium* Ehrh.), és az Ördög-tónál pár szál *Sph. squarrosum* Pers. Tehát a természet az új teresztris dagadólápokot csak a helyszínen rendelkezésre álló régi úszólápi fajkészletből tudta létrehozni.

Ezek a kialakult, illetve kialakulófélben levő teresztris tőzegmohalápok a meglepetés erejével hatnak, de pár dolog mégis magyarázza kialakulásuk lehetőségét:

- az Őrség-Vendvidék peremén jöttek létre, ahol a makroklimatikus viszonyok is jelentősen mások, mint hazánkban általában. (A 80-as, 90-es években az Őrségben és a Vendvidéken többen, egymástól függetlenül sokkal több *Sphagnum*-előfordulásra bukkantunk, mint amennyi országosan ismert volt, nemcsak lápokban, úszólápokon, lápréteken, de útmenti – sokszor száraz – árkokban, kavicsgödörökben, stb. is..).
- savanyú talajú fenyvesekkel körülölelt tavak partján a mikroklimatikus és edafikus viszonyok is különösen kedvezőek a *Sphagnum*-lápok keletkezéséhez.
- ezek a teresztris tőzegmohalápok ugyan nem úszólápon keletkeztek, de úszólápból nőttek ki. („Szegény ember vízzel főz!” – nekünk még domboldali dagadólápunk sincs úszóláp nélkül..). Becsületükre legyen mondva, hogy a *Sphagnum*-frontvonal előtt mindig előfordultak – most is előfordulnak – kisebb-nagyobb *Sphagnum*-párnák, jelezvén, hogy noha az úszólápból indultak el, önállóan küzdenek a szárazföld meghódításáért.

Úgy gondoljuk, miután ezek a társulások – különösen az Ördög-taviak – még iniciálisak, sőt, az utóbbiak ráadásul zavartak is, cönológiai helyzetük tisztázása még nehézkes és felesleges. Fajkészletük a szomszédos úszólápokból került ki és

azoknál jóval szegényesebb. A dagadólápi fajok megjelenése még várat magára. A cönostrukturális felépüléshez legközelebb a Fekete-tó déli partján levő dombocskát borító kompakt *Sphagnum*-felület *Calluna vulgaris*-*Molinia arundinacea* állománya áll. Ez olyan, mint RATCLIFFE (1964) skóciai „*Calluna-Molinia bog*”-jának, (illetve „*Calluna-Molinia community*”-jának) szegényes, vázlatos megjelenése.

Összefoglalás

A szerzők beszámolnak a hazánkban unikálisnak számító teresztris dagadóláp kialakulásáról az őrségi Fekete-tó mellett, illetve hasonló folyamat előrehaladásáról a Vendvidék szélén levő Ördög-tó mellett. A lápalkotó faj alapvetően a *Sphagnum palustre* L, előfordul még a *Sph. squarrosum* Crome, a *Sph. capillifolium* (Ehrh.) Hedw. és a *Sph. capillifolium* var. *rubellum* (Wils.) A. Eddy, továbbá a zombékokon néhol a *Polytrichum commune* Hedw. és az *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwaegr. (Az itt kialakult állományok iniciálisak, cönostrukturálisan kialakulatlanok, kevés fajúak, így jelen állapotukban cönotaxonómiai értékelésük nem lenne helyes).

E jelenség magyarázatát a szerzők egyrészt a Noricum jellegzetes, Magyarország egészétől igen különböző makroklímájában, és a savanyú talajú erdőekkel körülölelt tómedencék különösen kedvező mikroklímájában látják, másrészt abban, hogy ezek a kialakult vagy kialakulófélben levő dagadólápok ugyan nem úszólápon keletkeztek, de szukcessziójuk mégis tőzegmohás úszólápokról indult, – az úszólápokról nőtt ki a partokra a tőzegmoha-szőnyeg.

Köszönetnyilvánítás: Megköszönjük lektorunknak, Pócs Tamás akadémikusnak hasznos megjegyzéseit és a mohák meghatározását.

IRODALOM

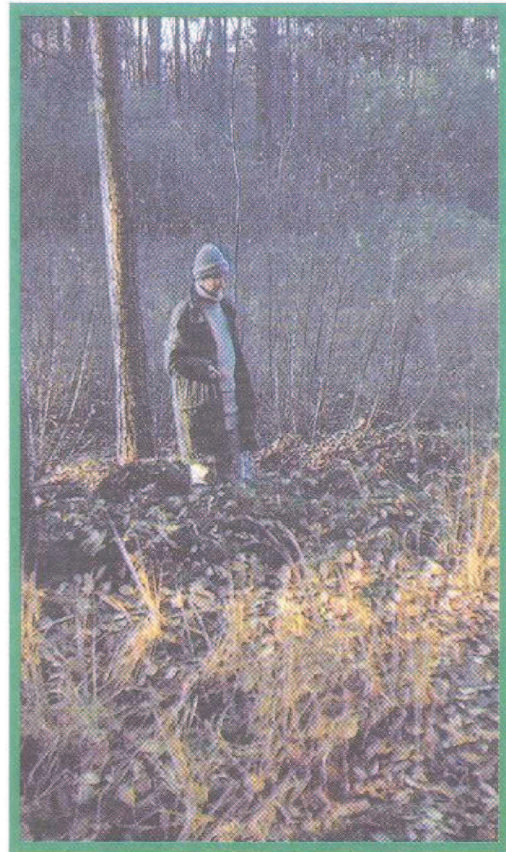
- BALOGH M. et al. (1989): Magyarország úszólápkatasztere III. Kisvizek úszólápvilága. pp. 1-29. Kut. jel. KVM, Budapest
- BALOGH M. (2001): Az úszóláp-szukcesszió kérdései II. Az úszólápok növényzetének szukcessziója. – *Kitaibelia* 6. (2.)
- HUECK, K. (1939): Botanische Wanderungen im Riesengebirge pp. 1-116. – Gustav Fischer, Jena
- OSWALD, H. (1925): Die Hochmoortypen Europas Zürich, Veröff. Geobot. Inst. Rüben, Festschrift C. Schröter 3. pp. 707-723.
- PÓCS T. (1958): Beitrge zur Moosflora Ungarns und der Ost- und Südkarpaten Ann. Hist.-Nat. Mus. Nationalis Hung. Tom. L. pp. 107-119.
- RATCLIFFE, D. A. (1964): Mires and Bogs pp. 426-478. In: BURNETT, J. H. (Ed.): The vegetation of Scotland, p. 613, Oliver and Boyd, Edinburgh and London
- SIMON T. (1999): Dagadólápok pp. 225-228. In: BORHIDI A. et SÁNTA A. (Ed.): Vörös könyv Magyarország növénytársulásairól 1. p. 362. – TermészetBÚVÁR Kiadó, Budapest
- STEFFEN, H. (1931): Vegetationskunde von Ostpreussen p. 406. – Gustav Fischer, Jena

1. kép A tőzegmohaszőnyeggel borított kis domb a Fekete-tó déli partján

2. kép Zombék-semlyék komplex a kis domb északi lejtőjén

3. kép A semlyékek mélysége

4. kép *Molina arundinacea*-folt a kompakt *Sphagnum*-felszínen

5. kép *Calluna vulgaris* a tőzegmohaszőnyegen